

گاندو؛ تمساح خجالتی حیات وحش ایران

«گاندو» یا «تمساح پوزه کوتاه» نوعی کروکودیل بومی ایران و پاکستان است. این حیوان بزرگ‌ترین خزنده در هر دو کشور به حساب می‌آید که طی ۶۵ میلیون سال گذشته تغییرات کمی کرده است. شاید جالب باشد که بدانید گاندو تنها تمساحی است که به طور طبیعی در ایران زندگی می‌کند و همین ویژگی آن را به حیوانی محبوب در بین گردشگران تبدیل کرده است.

خلاصه‌ای درباره گاندو

این تمساح در جنوب سیستان و بلوچستان زندگی می‌کند و در زبان بلوچی «گاندو» یعنی «راه رونده روی شکم» نامیده می‌شود. نام اصلی آن «تمساح پوزه کوتاه مردابی» و نام علمی این حیوان *Crocodylus palustris* است. این حیوان در مناطقی مثل روخانه‌ی «باهوکلات» و رودخانه‌ی «سرباز» و محدوده‌های آبی چابهار به عنوان تنها نواحی زیستی گاندو در ایران، زندگی می‌کنند. این حیوان هم‌زیستی مسالمت آمیزی با مردم منطقه دارد و هر سال تعداد زیادی گردشگر را به این منطقه می‌آورد. مناطق جنوبی سیستان و بلوچستان این حیوان را نماد برکت و آبادانی می‌دانند و معتقدند که با هجرت و مرگ این حیوان خشکسالی و قحطی روی زندگی آن‌ها سایه خواهد انداخت. به خاطر همین باور قلبی، آن‌ها تمام تلاش خود را برای مراقبت و بقای این حیوان به کار می‌گیرند.

عکس از پایگاه خبری دیده‌بان محیط زیست

گاندو حیوان بسیار باهوش، زیرک و خیلی ترسو هستند برای همین به کمی سخت می‌توان آن‌ها را بیرون از آب مشاهده کرد. این خزنده از فاصله ۵۰۰ متری صدا را از پشت سر خود می‌شنود و به سرعت در آب پنهان می‌شود. هرچند گاندوها در شرایط عادی کاملاً

اجتماعی هستند و در صورت نبود خطر به راحتی در کنار انسان‌ها رفت‌وآمد می‌کنند. برخلاف چهره وحشتناک، آنها حیوانات کاملاً آرامی هستند. در طی ۱۰ سال گذشته فقط ۲ مورد حادثه مبنی بر آسیب انسانی از طرف این حیوان در ایران گزارش شده است.

این آسیب‌ها شامل حمله خفیف در حد گاز گرفتن دست و پا بوده است که با توجه به تعداد بسیار کم این آسیب‌ها، احتمال این می‌رود تمساح در تشخیص شکار خود اشتباه کرده باشد. در کل وجود گاندو در برکه‌ها و رودخانه‌ها تهدیدی برای مردم محلی نیست به‌طوری‌که حتی بچه‌ها در این برکه‌ها به راحتی شنا کرده و زنان به شستن ظرف و لباس مشغول هستند. گاندوها تنها گونه‌ای از تمساح‌ها هستند که در ایران یافت می‌شوند، برای همین این حیوانات تبدیل به یک جاذبه گردشگری خاص در کشور شده‌اند. طبق آخرین سرشماری در حدود ۴۰۰ گاندو در سیستان و بلوچستان به سر می‌برند و تقریباً در هر گودال بزرگ آب که اهالی محلی به نام «هوتک» می‌گویند، می‌توان گاندوها را پیدا کرد. البته این حیوان به جز در جنوب شرق ایران در کشورهای نپال، پاکستان، هند، بنگلادش، سریلانکا و بخش‌هایی از چین نیز وجود دارد که بیشترین تعداد آن بعد از در هند و سریلانکا گزارش شده است.

ظاهر و مشخصات گاندو

گاندوها باقی‌مانده‌ای از راسته کروکودیل‌هایی هستند که در دوره زمین‌شناسی مزوزوئیک یعنی ۲۲۵ تا ۲۶۵ میلیون سال قبل زندگی می‌کردند و از ۶۵ میلیون سال قبل به این طرف تقریباً هیچ تغییر ظاهری نداشته‌اند. توله‌های گاندو طولی برابر ۲۰ تا ۲۵ سانتیمتر و رنگ زیتونی و با نوارهای تیره بر روی دمشان و تمساح‌های بالغ‌تر رنگ قهوه‌ای روشن با نشان‌هایی تیره و پراکنده در طول بدنشان دارند. این تمساح‌ها در آرواره‌ی بالا ۱۹ دندان و در آرواره‌ی پایین ۱۵ دندان بزرگ و در مجموع بین ۶۶ تا ۶۸ دندان و پاهایی کوتاه دارد. گاندو گوشت‌خوار و از نوع شکارچی کمین‌گر است که ماهی‌ها، پرندگان و پستانداران اطراف رودخانه‌ها، حتی سگ‌ها بیشتر وعده‌های غذایی تمساح پوزه کوتاه یا همان گاندو را تشکیل می‌دهد. در واقع بیشتر حیواناتی که به آب‌های محل زندگی گاندو بروند، ممکن است و خوراک این تمساح شوند. گاندوها در کشور هند حتی گاهی گوزن سمبر ۲۲۵ کیلویی و گاومیش اهلی ۴۵۰ کیلویی را شکار کرده‌اند. آن‌ها حتی در شکار با ببرهای هندی رقابت دارند و بارها بر سر شکار طعمه با این گونه درنده درگیر شده‌اند. البته همانطوری که گفته شد این تمساح‌ها عادت انسان‌خوری ندارند و به جز مواردی محدود هیچ حمله‌ای علیه انسان‌ها نداشتند.

عکس از : وب سایت همگردی

ساختمان دندان گاندو برای جویدن مناسب نیست و قدرت جویدن ندارد. شکارهای کوچک خود را می بلعد و شکارهای بزرگ را مدتی زیر آب یا آفتاب نگه می دارد تا گوشت آن شل شود سپس آن را تکه کرده و می خورد. برعکس دندان های ضعیف، شیرهی گوارشی آنها اسید فراوان دارد که می تواند در عرض چند دقیقه هر غذایی را هضم کند. حدود نیمی از کل بدن گاندو را دم قوی این حیوان تشکیل می دهد و این دم مانند سکان کشتی به جلو بردن او در آب کمک می کند. تمساح پوزه کوتاه ایرانی از نظر اندازه یک تمساح با جثه متوسط به حساب می آید و می تواند تا طول حداکثر ۴ متر رشد کند. در طبیعت عمر گاندو بین ۴۰ تا ۶۰ سال است، که در صورت زندگی در شرایط محافظت شده می تواند بیش از ۶۰ سال هم زنده بماند.

عکس از: رستم کریمی نژاد

در قسمت پشت سر و در ناحیه گردن گاندو دو جفت صفحه شاخی بزرگ دیده می‌شود. در قسمت پاهای جلوی خود پنج انگشت و در پاهای عقبی چهار انگشت دارد. میانگین طول این کروکودیل‌ها در نرها ۳ متر و ماده‌ها ۲/۴۵ متر و میانگین وزن آن‌ها ۵۵۰ کیلوگرم وزن است. عموماً تمساح‌های نر زودتر به بلوغ می‌رسند و جثه‌ی بزرگ‌تری نسبت به تمساح ماده دارد. بزرگترین گاندو مشاهده شده در ایران ۳/۶ متر طول دارد که در جایی به نام «کافه یوسف» در نزدیکی منطقه‌ی «گرم بیت» دیده شده است.

عکس از پایگاه خبری دولت جمهوری اسلامی ایران

وجود پرده‌ای در بدن این تمساح راه ورود آب به معده را می‌بندد حتی زمانی که دهان حیوان باز است هیچ آبی وارد معده‌اش نمی‌شود. با توجه به تحرک پایین و خونسرد بودن مصرف غذایی گاندوی بالغ به‌طور متوسط روزانه تنها ۱/۵ تا ۲ کیلوگرم گوشت است. یک پرده عرضی داخل چشم تمساح وجود دارد که برای حضور در زیر آب مفید است. این پرده عرضی به عنوان پلک سوم تمساح به حساب می‌آید. در سوراخ بینی گاندو ماهیچه‌ای وجود دارد که از بینی زیر آب محافظت می‌کند. گوش گاندو به صورت شکاف باریک در عقب چشم واقع شده و پوسته‌ای متحرک جهت محافظت در زیر آب دارد.

گاندو قوی‌ترین پا را در میان همه تمساح‌ها دارد. این ویژگی به خاطر آن است که نسبت به سایر تمساح‌ها بیشترین راهپیمایی روی زمین را دارد. این ویژگی یک تغییر تکاملی است، زیرا منابع آبی کم و پراکنده، گاندو را مجبور کرده که برای دستیابی به منابع آبی جدید مسیرهای خشکی را طی کنند و چون بیشترین تکیه برای راه رفتن بر روی پای عقبی است، پای عقبی آنها قوی‌تر است. جالب است بدانید که اگر دندان این تمساح بشکند، دندان جدیدی جایگزین آن می‌شود. این گونه دارای اندام‌های حسی پوستی است که به فشار آب حساس است. اگر یک ماهی از کنارشان حرکت کند، از طریق فشار آب متوجه حضور آن می‌شود. این اندام حسی در همه جای بدن گاندوها وجود دارد.

عکس از خبرگزاری باشگاه خبرنگاران جوان (عکاس: عاطفه حسینی پور)

از رفتارهای جالب این حیوان حفر کانال‌های عمیق در کنار رودخانه‌ها و ساخت آب‌گیرهایی برای محل زندگی خود و فرار از گرما است. گاندوها کانال‌هایی را حفر می‌کنند که چندین متر عمق دارد و طول آن‌ها تا ۱۵ متر می‌رسد که یک یا دو تمساح در آن‌ها وجود دارد. این کانال‌ها پناهگاهی برای زندگی و استراحت این حیوان در ساعت‌های گرم روز است که از تبخیر آب جلوگیری کرده و با ذخیره آب در کانال‌ها به حفظ آب برکه‌ها و تالاب‌ها در فصل‌های گرم یا زمان خشکسالی کمک می‌کند. به همین دلیل مردم بلوچ‌ها علاقه زیادی به باور دارند که گاندو باعث خیر و برکت است و درباره این حیوان می‌گویند «هر جا گاندو باشد، آب فراوان است». فصل جفت‌گیری تمساح پوزه کوتاه یا گاندو در اسفند ماه است، این حیوان بعد از جفت‌گیری تا اردیبهشت ماه حدود ۲۵ الی ۳۰ تخم می‌گذارد که تخم‌ها در خرداد و تیر تبدیل به نوزاد می‌شوند، هرچند تنها ۶۰ درصد از تخم‌ها تبدیل به نوزاد می‌شود.

عکس از پایگاه خبری دولت جمهوری اسلامی ایران

نوزادها در حین تولد طولی برابر ۲۰ تا ۲۵ سانتیمتر دارن و از حشرات، دوزیستان کوچک و بچه ماهی ها تغذیه می کنند. نوزاد گاندو تا زمان بالغ شدن بسیار حساس هستند در حدی در مقابل بی آبی و گرمای شدید تلف می شوند. همچنین این نوزادها در معرض خطر شکار توسط حیوانات دیگری مثل پرندگان شکاری، مرغان ماهی خوار، بزوجه، سگ، روباه و شغال قرار دارند. جالب است بدانید تنها ۵ الی ۱۰ درصد از نوزادهای متولد شده گاندو به سن بلوغ یعنی ۵ تا ۱۰ سالگی می رسند. برای ارزیابی سلامت گاندو، قطر دم آنها شاخص محسوب می شود. دم تمساح ذخیره چربی است که هرچقدر قطورتر باشد نشانه سلامت بیشتر گونه جانوری است، البته در دوران نوزادی گاندو، امکان قطع شدن دم آن وجود دارد که در حالت طبیعی منجر به مرگ این حیوان نمی شود.

عکس از : تهران پرس

گاندو در ایران

گاندوها در آب‌های شیرین زندگی می‌کنند و تا به حال گزارشی مبنی بر زندگی آن‌ها در آب‌شور به دست نیامده است. برای همین به جهت دیدن این حیوانات باید به حوزه‌های آب شیرینی منطقه بلوچستان در استان سیستان و بلوچستان سفر کرد. برای دیدن گونه‌های اهلی‌تر گاندو باید وارد جاده سرباز به چابهار شد. بعد از گذشت ۲۰ کیلومتری از جاده جکیگور به سمت چابهار در روستای «درگس» می‌توان این حیوانات زیبا را در ایستگاه «ریکوکش» دید. این ایستگاه در سال ۱۳۸۹ به منظور حفاظت از گاندوها در مقابل تهدیدات خشکسالی در وسعتی برابر با ۱۰ هکتار تاسیس شد. در حال حاضر حدود ۳۰ تمساح پوزه کوتاه در این ایستگاه زندگی می‌کنند. همچنین در منطقه‌ی حفاظت شده‌ی روستای «باهوکلات» این تمساح‌ها تحت حفاظت هستند برای همین به راحتی می‌توان آن‌ها را دید. در واقع تمامی زیستگاه گاندوها از سال ۱۳۴۹ جز مناطق حفاظت شده در آمده‌اند و از سال ۱۳۶۱ منطقه باکوهلات به اسم این تمساح یعنی گاندو تغییر نام داده است. تنها روستای باهوکلات با نام قدیمی آن خوانده می‌شود و این روستا از همان سال تغییر نام به منطقه‌ای حفاظت شده برای گاندوها تبدیل شده است.

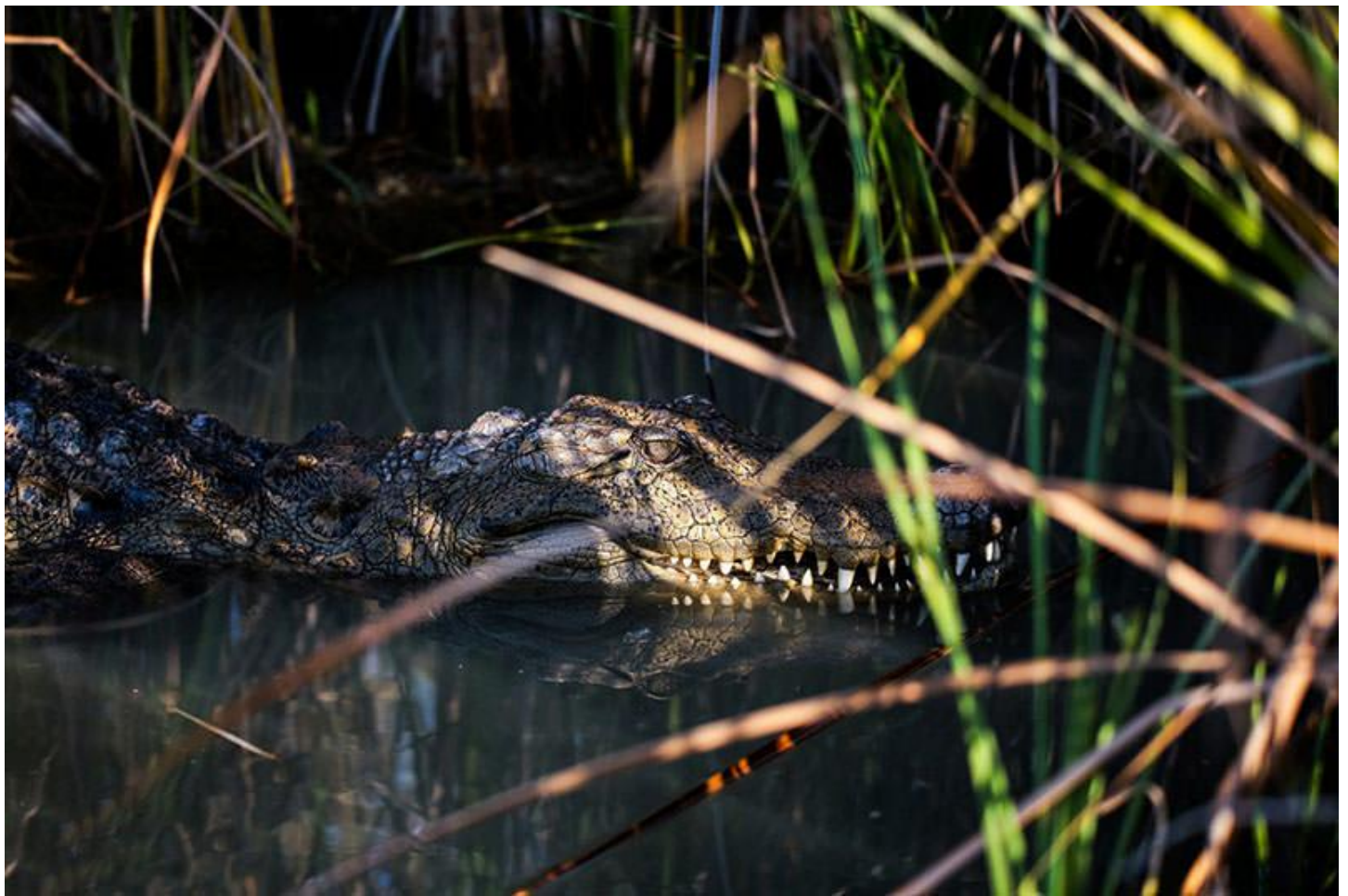
عکس از پایگاه خبری دولت جمهوری اسلامی ایران

اگر تمایل دارید که این تمساح‌های پوزه کوتاه را در محل واقعی زندگیشان ببینید، باید سری به رودخانه سرباز و برکه‌ها اطراف آن بزنید. این برکه‌ها از یک کیلومتری شمال شهر سرباز شروع شده و تا کناره‌های سد پیشین ادامه دارد. بیشترین تراکم گاندو در کنار سد است. از مهم‌ترین مراکز تجمع گاندوها در کنار رودخانه سرباز می‌توان به برکه فیروزآباد، برکه آزادی، برکه درگس، برکه کهیر برز، برکه هوت کت، برکه شیرگواز، برکه باهوکلالت، برکه پیر سهراب، برکه زیر سد پیشین، برکه جنگل، برکه پلنگی و برکه دریاچه سد پیشین اشاره کرد.

عکس از خبرگزاری باشگاه خبرنگاران جوان (عکاس: عاطفه حسینی پور)

یک نکته قابل توجه درباره این تمساح‌ها وجود دارد و آن هم این است که دیدن آن‌ها در شب بسیار راحت‌تر از روز است. ساختمان چشم در این تمساح‌ها به شکلی است که تابش نور شدید به آن بازتابی براق و واضح به رنگ قرمز بوجود می‌آورد و همین دلیل دیدن آنها در شب که تاریکی و سکوت باعث کاهش ترس تمساح و حضورش روی خشکی می‌شود، دیدن و تشخیص آن‌ها را آسان‌تر می‌کند. جالب است بدانید به خاطر در خطر بودن نسل گاندوها، آسیب زدن یا شکار آن‌ها جریمه سنگین ۲۰ میلیون تومانی برای هر گاندو را در پی خواهد. در هر صورت لذت دیدن این حیوان خاص و کم‌یاب در حدی است که اگر روزی به شهر زیبای چابهار رفتید حتما به محل زندگی این حیوان به ویژه در روستای باهوکلالت سری بزنید تا تجربه‌ای فراموش نشدنی را کسب کنید.

عکس از: میلاد رفعت

گاندو و خطر انقراض

در طول سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۳ به دلیل بحران خشک‌سالی بسیاری از گاندوها جان خود را از دست دادند. خشک شدن برکه‌ها و آبگیرها منجر به مرگ تعدادی از این جانوران ارزشمند شد به طوری که ماموران محیط‌زیست مجبور به انتقال تعدادی از این تمساح‌ها به مکان مناسب‌تری برای زندگی شدند. استان سیستان و بلوچستان به طور متوسط هر ۳۰ سال یک‌بار دوره‌های خشک‌سالی را پشت سر گذاشته است. بروز یک دوره طولانی خشک‌سالی ۶ ساله از سال ۱۳۷۹ در زیستگاه‌های منطقه و خشک شدن بخش‌های زیادی از رودخانه سرباز و باهوکلالت نسل این گونه کم‌یاب در ایران را در معرض انقراض گذاشته است. این گونه جانوری از لحاظ ارزش و به خاطر تعداد کمشان در آخرین طبقه‌بندی جانوران دنیا در سال ۲۰۰۵ جزو گونه‌های آسیب‌پذیر دسته‌بندی شدند. در کل دنیا تنها ۲۴۰۰ عدد از تمساح‌های پوزه کوتاه باقی مانده‌اند.

از دلایل دیگر انقراض آن‌ها می‌توان به بروز سیلاب‌های سنگین در محل زندگی آن‌ها و خورده شدن نوزادان گاندو توسط تمساح‌های بالغ‌تر اشاره کرد. همچنین تغییر در ترکیب آب‌شیرین رودخانه‌ی سرباز به خاطر نشت انواع آلودگی‌های شیمیایی مثل آفت‌کش‌ها، علف‌کش‌ها، قارچ‌کش‌ها، روغن موتور یا مواد شوینده هم بر آینده این تمساح‌ها تاثیر منفی گذاشته است. همچنین برخی از گاندوها در حین رد شدن از جاده‌ها به خاطر برخورد با خودروها کشته می‌شود هرچند تعداد این حوادث تاثیر زیادی آمار کلی مرگ‌ومیر گاندوها ندارد.

عکس اصلی مقاله از خبرگزاری مهر (عکاس: میلاد رفعت)

منبع: کجارو

